

מי מפחד מהטבחית השחורה ?

מקובל כיום לחשוב שגינתר גראס הקיץ בבוקר בהיר אחד וגילה שהוא נעשה בין לילה לסופר מפורסם. לאמיתו של דבר לא היה העניין פשטני כל כך. הנכון הוא, ש"תוף הפח" פירסם את מחברו בין לילה, ושהגמד הרשע אוסקר הפך תוך מספר שנים לדמות ספרותית מקובלת ומוכרת, קלאסית כמעט (אם כי המינוח "קלאסי" הוא אבסורדי ביחס לאוסקר). אולם "תוף הפח" לא היה יצירת הביכורים של גינתר גראס. גראס החל את דרכו בכתיבת שירים ומחזות קצרים, אשר היקנו לו חוג קוראים מצומצם בלבד. אציין שמות כמה מן המחזות: "עוד עשר דקות עד בופלו" (1957)¹, "הטבחיים הרעים" (1957)², "גאות המים" (1957)³, "שלושים ושתיים שיניים" (1958)⁴. אגב, הטבחיים הרעים שייכים לעולם הדימויים המפחידים של גראס; ברקע "תוף הפח"⁵ עומדת הטבחית השחורה, הזורה אימה ופחד בליבו של אוסקר. כאמור, רק עם פירסום הרומאן האפי "תוף הפח", ב־1959, נודע שמו של גינתר גראס בקהל הרחב. וזה שנים שהיינריך בל וגינתר גראס הם השמות הידועים ביותר מבין סופרי גרמניה מחוץ לגבולות ארצם.

גינתר גראס נולד בעיר דנציג, בשנת 1927. עובדת היותו יליד העיר דנציג, השפיעה באופן מכריע על כתיבתו. מקומה של העיר דנציג ביצירת גינתר גראס שווה למקומה של העיר קלן ביצירת היינריך בל. גיבוריו העיקריים של גראס הם ילידי העיר דנציג. הם מבלים בעיר את ימי ילדותם ומגורשים ממנה עם סוף מלחמת העולם השנייה והתמיטות הרייך. גראס, האוהב להדגיש שהוא עצמו ממוצא גרמני-פולני, גם מדגיש את אופיה המיוחד של העיר, אשר עמים שונים חיו בה זה לצד זה עד שבא המשטר הנאצי והעמידם זה כנגד זה; הגרמנים והפולנים, הקאשובים והיהודים. דנציג של ימי ילדותו של גראס אינה קיימת עוד. הסופר מציב בספרים כגון "תוף הפח", "חתול ועכבר"⁶ "שנות כלב"⁷, מצבה לעולם שאינו קיים עוד. אנשים אשר עדיין הספיקו להכיר את העיר החופשית דנציג, טוענים כי לפי "תוף הפח" אפשר לשחזר מפה מדוייקת להפליא של העיר. והרי זה פאראדוקס: גיבורו של "תוף הפח", אוסקאר מאצרט, הוא יצור אשר השכל האנליטי עלול לפקפק בכמה מתכונותיו. לאוסקאר קומת ילד

מי מפחד מהטבחית השחורה ?

בן שלוש — משום שהוא, בפשטות, מסרב לגדול. (אי רצונו של אוסקאר לגדול ולהיכנס לעולם המבוגרים הוא ביקורת חברתית חריפה ביותר). מלבד קומתו הזעירה, אשר נקבעה בכוח הרצון בלבד, יש לו לאוסקאר עוד תכונה מוזרה. הוא מתופף על תוף־צעצוע עשוי מפה, ושירתו־צעקתו מרסקת זכוכית. והנה אוסקאר זה מהלך לו ברחובותיה של עיר ממשית מאד, עיר אשר איש לפני גראס לא הצליח לתארה בפלאסטיות כזו. (לא כל העלילה מתרחשת בדנציג: עם תום המלחמה חייבים אוסקאר ומשפחתו, גרמנים לפי הפאספורט שלהם, לצאת מן העיר לגרמניה המערבית). פאראדוקס אחר הוא שגינתר גראס, הנחשב למהפכן וחדשן, הוא גם ממשיכה של מסורת ספרותית ארוכה ועשירה. רומאנים כגון "תוף הפח" ו"שנות כלב" שייכים למסורת הרומאן האפי הגרמני, מסורת אשר נציגה הבולט במחצית הראשונה של המאה העשרים היה תומאס מאן. אגב, גראס מונה בין אבותיו הרוחניים את אלפרד דבלין, ומציין את השפעת הרומאן "ברלין כבר אלכסנדר"⁸ על כתיבתו.

גראס הוא, בוודאי, אמן הצורה. הוא שולט בשפה שליטה נדירה; המשפטים הארוכים קולחים להם כאילו באו לו לסופר ללא כל מאמץ מצידי; התיאורים המדהימים והמשכנעים כאחד מתחרזים להם זה אחר זה, זה בצד זה, כאילו אין בכך כל קושי. ואילו נושאו של גראס — מוזרים, מתמיהים, מבחילים, — היו מכשילים כמעט כל סופר אחר. אוסקאר הגמד המתופף, פיקת הגרון הענקית של יואכים מהלקה, הכלב השטני השחור המגיע לרשותו של הפיהרר ומסיים את הקאריירה שלו בגהינום, ריקבון שיניו של שטרוש, שבלול — כל אלה אינם גראים, במבט ראשון, כנושאים מבטיחים במיוחד. יתירה על כך, תמיהה היא כיצד אפשר להשתמש באובייקטים הללו על־מנת לשחזר תקופה ממשית מאוד, הרחוקה מאתנו מרחק עשרות שנים מעטות בלבד? ובכל זאת מצליח גינתר גראס להעלות את התקופה הנאצית, את המלחמה, את ההתמוטטות, את הנס הכלכלי; באמצעים פנטאסטיים הוא מצייר את הריאליה. פרטים שונים בספריו רודפים את הקורא עוד שעה ארוכה לאחר שסיים את קריאתם. ליבי סמוך ובטוח, כי מי שקרא, למשל, את פרשת מותה של אגנס מאצראט, אמו של אוסקאר, יהא סולד עוד זמן מה מאכילת סרדיניים נוטפי שומן. לאחר קריאה ב"הרדמה מקומית"⁹ עשוי הקורא לבטל את תורו הבא אצל רופא השיניים שלו. העובדה שכלב רועים שחור ניחן בתכונות מאגיות היא אולי לא כל־כך חדשה: אנו מכירים כבר כלבים רבים שאין לתרץ את מהותם בדרך הראציו, כמו הפודל השחור המופיע במעבדתו של דוקטור פאוסטוס וכמו כלב החוצות בלק הנוקם את עלבוננו מיצחק קומר. לעומת

זאת, הדחלילים של אדי אמול-בראוכול-הרמן הזלוף — הם דחלילים העלולים להפחיד גם כיום את כל הציפורים.

גינתר גראס אינו מתאר אנשים גדולים ומאורעות אדירים. הוא מתאר אנשים עלובים בעולם מבחיל. זוהי הדרך שלו בסאטירה. גראס האנטי-נאצי אינו מתאר את בעלי החולצות החומות כיצורים אימתניים שעלו מן השאול ומפילים את חיתיתם על הארץ. האימה אמנם קיימת, אך היא אימפרסונאלית, ילידת אולת ידם של הנאצים ולא עוצם כוחם וגבורתם. דוגמה לכך היא פרשת מותו של מאצארט, אביו של אוסקאר. (אמנם אוסקאר טוען, כי לא מאצארט, בעלה החוקי של אמו, מאצארט הרייכס-דויטשה הוא אביו מולידו, — כי אם יאן ברונסקי הפולני, אהובה ובן דודה של אמו). כאשר נכנסים הרוסים לדנציג, הופכת ההשתייכות למפלגה הנאצית בבת-אחת מיתרון לסכנה. כאשר החיילים הרוסיים נכנסים לביתו, לא מוצא לו מאצארט דרך טובה יותר להעלים את סיכת צלב הקרס, מאשר לבלוע אותה. מכיוון שאוסקאר טרח קודם לכן לפתוח את הסיכה, נחנק מאצארט תוך ייסורים, — הוא מת מיתה עלובה ומגוחכת.

מתחילתו של "תוף הפח" אנו מוצאים אי-אילו שורות על תיאוריות אמנותיות. אוסקאר מאצארט, הגמד המכוער בעל הגבנון, שהפסיק את גידולו בגיל שלוש, נמצא בבית מחסה לחולי נפש. אוסקאר החליט לכתוב את תולדותיו. לשם כך הצטייד בנייר "תמים", בעט ובדין, ועתה הוא מהרהר כיצד עליו לכתוב:

"אפשר להתחיל סיפור באמצעותו, וליצור אנדרלמוסיה בצעידה אמיצה קדימה ואחורה. אפשר להיות מודרניים, להשמיט את כל הזמנים והמרחקים ולהכריז לאחר מכן, או לתת למישהו אחר להכריז, שהנה הנה, בשעת האפס, נפתרה בעיית החלל והזמן. אפשר גם להכריז מיד בהתחלה, כי כיום אי-אפשר בכלל לכתוב רומאן — — — כדי להופיע אחר-כך ככותב הרומאנים האחרון האפשרי. אף נאמר לי, כי מתקבל רושם טוב וצנוע, אם מצהירים מלכתחילה: אין עוד גיבורי רומאן, משום שאין עוד אינדיבידואליסטים, מפני שהאינדיבידואליות אבדה, משום שהאדם הוא בודד, משום שכל אדם בודד במידה שווה, ללא זכות לבדידות אינדיבידואלית, והוא מהווה המון בודד חסר שם וגיבורים. — — —

אולם, קובע אוסקר, כשלעצמו הוא בהחלט גיבור, ולא המון חסר שם. מאחר וגראס מסתייג מדמויותיו בודעין, וגיבוריו הם יצורים מזורים והורגים עד שאיש אינו יכול לזהותם עם המחבר, — יכול הוא להשמיע דעות בנוחיות רבה, מבלי שיצטרך לנקוט עמדה. בכל זאת דומה הדבר,

מי מפחד מהטבחית השחורה ?

כי הקטעים הללו יש בהם כדי להביע בדרך הסאטירה כמה משהקפותיו של גראס על הספרות ועל מבקריה. אגב, בשיחה פרטית טוען גראס, כי הסופר עצמו אינו מסוגל תמיד להעריך את יצירתו בצורה נכונה. זו כמובן השקפה שאין עמה חידוש, אלא שבדרך-כלל היא מקובלת על מבקרים ולאודווקא על סופרים. הבעיה צפה בקשר ל"קבוצה 47", קבוצת סופרים גרמניים אשר נתלכדה בשנת 47 סביב אישיותו המדריכה של הנס וורנר ריכטר. נוהג הקבוצה הוא להתכנס פעם אחת בשנה, להאזין לקריאת יצירות חדשות מפי סופרים ומשוררים, ולדון אחר כך ביצירות שנקראו. בוויכוח על היצירה אין לסופר עצמו רשות להשתתף. הוא חייב לסבול בשקט את כל מה שנאמר עליו. גראס מצדיק את השיטה, באומרו כי הסופר חייב להביע את כל מה שברצונו לומר ביצירה עצמה, ולא במילים על היצירה. למעשה, חריפות הביקורת היא היא אשר שרדה לקבוצה למן ימיה הראשונים ועד עתה — וחוק הוא שדנים בכל יצירה שנקראה אך ורק ביחס לעצמה, מבלי למשוך הקבלות והשוואות.

"תוף הפח" שייך לאותם ספרים נדירים, שקוראים בהם יותר מאשר פעם אחת. עם הקריאה המחודשת מתגלים אספקטים חדשים, תכנים חדשים, רבדים חדשים. מיד בפגישה ראשונה עם הספר מדהים העושר הלשוני והרוחב האפי של התיאור. רק לאחר מכן אנו מתחילים לפשפש בכוונותיו של הסופר. דומני שעיון מחודש בספר גורר אחריו שינוי יחס לגיבור המרכזי, אוסקאר מאצראט. אוסקאר חדל, מרצונו הוא לגדול, בהגיעו לגיל שלוש. כך הוא טוען, לפחות. הרי הוא מספר את הסיפור בגוף ראשון ואין מי שיבוא לערער או להשיג על דבריו. במשך השנים אוסקאר אינו גדל לגובה; לעומת זאת הוא מצמח חטוטר. תחילה נדמה לנו, כי הוא יצור המעורר בחילה. אחר כך יש ונדמה לנו, כי דווקא העולם אותו מתאר אוסקאר, הוא הוא המבחיל. אוסקאר אינו רוצה לגדול: הוא אינו רוצה להיכנס לעולם המבוגרים. ובדרך בלתי מקרית לחלוטין הוא מספר לנו כבר בשלושת העמודים הראשונים של הספר כמה עובדות חשובות ביותר, שיש בהן כדי השלכות לגבי תכונה מהותית זו שבו. מיד עם ההתחלה אנו לומדים, כי אוסקאר נמצא בבית מחסה לחולי רוח. אוסקאר שבע רצון מן הביטחון שהשהייה במקום זה מעניקה לו. בסיומו של הספר אנו שומעים, שבינתיים חגג אוסקאר את יום הולדתו השלושים והוא עומד להשתחרר בקרוב — והעתיד מחוץ לכתלים המוגנים, מפיל עליו אימה ופחד. בחוץ מציץ אליו פרצופה של הטבחית השחורה, שהיתה מפחידה אותו עוד בימי ילדותו. או היו הילדים הקטנים שרים: "האם פה הטבחית השחורה? כנכנכן, אתה אשם ואתה אשם ואתה האשם ביותר. האם פה

הטבחית השחורה... תמיד ריחפו פניה של זו מאחורי הדברים, סבור אוסקאר, מאחורי משחקי הילדים התמימים כביכול כמו מאחורי הפרעות ביהודים. מפלט בפני האימה השחורה הוא מוצא רק אצל סבתו אנה ברונסקי; ביתר דיוק, מתחת לארבעת החצאיות של סבתא אנה ברונסקי. בעמודים האחרונים של הספר מגדיר אוסקאר את סבתא אנה ברונסקי כהיפוכה של הטבחית השחורה, כהר של מבטחים; הוא מבקש כי תקבלנו שוב אל מתחת לחצאיות שלה, שם ימצא מרגוע מן הפחד ומן החיים. הצאיות הסבתא, בית המחסה לחולי רוח, ועוד מקום מיבטחים אחר מוזכר במשך הספר, שם ביקש אוסקאר להישאר, ולא ניתן לו הדבר: היה זה בשעת הלוויה של אגנס מאצראט, אמו של אוסקאר. אוסקאר רצה להיקבר יחד עם אמו, עם אמו והעובר המת שבבטנה. אוסקאר רצה לשבת על ארון המתים, להיכנס לקבר, ולא לצאת ממנו. להקרב תחת מעטה האדמה.

הסבתא אנה ברונסקי מופיעה כבר בעמוד השלישי של הספר, עם כל ארבע החצאיות שלה. אמנם באותה שעה לא אוסקאר הוא המוצא מיפלט מתחת לחצאיות, אלא הסבא יוסף קוליצי'ק. יש גם הסבר להופעתה של הסבתא בתחילתו של הספר; הלוא כך אומר אוסקאר: "בל יתאר איש את חייו הוא, אם אין לו סבלנות במידה מספקת, לחשוב לפחות על מחצית אבות אבותיו בטרם יגש לרישום קיומו העצמי". משפט, אשר משמעותו לגבי כתיבתו של גראס אינה מוטלת בספק. שהרי גראס פונה אחורה בכתיבתו. הוא שופט את הפגמים של ההווה לפי התקופה הנציונאל-סוציאליסטית שקדמה לו. ואילו מן הצד האמנותי הרי הוא צאצא למסורת כתיבה ארוכה וענפה, — עם כל החידושים שבכתיבתו.

העולם, אותו מתאר גראס, מצדיק בהחלט את הסתייגותו של אוסקאר הימנו. הרקע הוא העיר דנציג, מקום הולדתו של גינתר גראס. כפי הנראה, אין גראס מסוגל לשכוח את עיר הולדתו. גם לא בשיחה רגילה. כששוחחתי עמו, היה זה בחיפה, הביע את התלהבותו מנוף המפרץ הנשקף אליו מחדרו. ומיד הוסיף: "הרי כל עיר בעלת מפרץ-ים מזכירה לי את דנציג." והרי דנציג של ימי ילדותו של גראס אינה קיימת עוד — קיימת רק דנציג אשר בספריו. כפי שגראס אינו שוכח את מקום הולדתו, כן אין הוא שוכח את התקופה בה גדל. למקום ולזמן קיום נכבד בספריו, ולאור עובדה זו כדאי לנו לעיין שוב בדבריו האירוניים של אוסקאר המתחיל בכתיבת זכרונות. כוונתי לאותם משפטים על החלל והזמן, עליהם נטוש ויכוח המבקרים. בהקשר לכך יש לזכור, כי גינתר גראס גם עסק בציור ובפיסול, ובכתיבתו האפית אנו מוצאים מידה רבה של פלאסטיות. אם אוסקאר, הגמד המסרב לגדול, הרואה את העולם מלמטה למעלה

והושף במבטיו אלה את כל השפלות והעליבות, הוא סמל התקופה, הרי שם הרומאן "שנות כלב" (1963) אף הוא משקף את דעת הסופר על התקופה המתוארת. כלב הרועים השחור אינו הדמות המרכזית ברומאן זה, שהוא בעל רוחב אפי ועשיר בתיאורים כמו "תוף הפח". אך הוא משמש ראי לתקופה; מבלי להבין זאת, הוא סופג לתוכו, דרך אדוניו המתחלפים, את רשע הזמן. שוב, גדולתו של גראס בכך, שכלב סמלי זה הוא כלב ממשי מאוד, בעל תכונות כלביות, כלב תלת-מימדי, בעל שושלת יוחסין. תחילה הופיע הכלב פרקון; על פי שושלת היוחסין שלו נראה היה, שהסבתה שלו מצד אביו היתה זאבה ליטאית, רוסית או פולנית. פרקון היה אביה של הכלבה סנטה, סנטה היתה מלווה את הנער וואלטר מאטרן בשיטוטיו. הכלבה סנטה מגינה גם על אדי אמזל, חברו של וואלטר מאטרן. סנטה היא אמו של כלב הרועים הגדול והשחור האראס. את האראס מלמדים לנבוח ולהתנפל בפראות על אדי אמזל, למרות הידידות ששררה תחילה בין אדי לבין הכלב. למותר לומר שאדי הוא ממוצא יהודי, ואילו האראס הוא אביו מולידו של הכלב נסיך, הנבחר להיות כלבו של הפיהרר. ביומן חדשות בקולנוע מופיע נסיך לצד המנהיג הנערץ — כבוד גדול מאין כמוהו. אגב, אין לשכוח בהקשר לשם "נסיך" כי השטן מכונה לעיתים קרובות במסורת הספרותית נסיך האופל או נסיך החשכה. ונסיך, כלב הרועים, הוא שחור משחור. בסמוך להתמוטטות הרייך נעלם נסיך. יש אי-אילו שמועות, המוכחשות לאחר מכן, שיירו בכלב רועים שחור. מה סופו של נסיך? אין לדעת בביטחון, אך לאחר המלחמה מופיע וואלטר מאטרן בלוויית כלב שחור. מאטרן קורא לכלבו פלוטו. בשעתו קרא אדי אמזל לאביו של נסיך פלוטו, אף שזה נתקרא לכל הדעות בשם האראס. ולאחר אותה התנגשות אינטרסים בין אדי להאראס, שכבר הוזכרו אותה, היה מאטרן מופיע לעיתים בחצרו של האראס, ומחרפו "נאצי", "חזיר קאתולי שחור", "חזיר נאצי". ומי הגיש להאראס את הבשר המורעל, שהורידו אלי שאל? מכל מקום, מאטרן ופלוטו מסיירים במכרה התת-קרקעי של בראוקסל. ואולי בראוקסל, או בראוכסל? או הזלוף, בעל פה הזהב? פה הזהב משום שכל השיניים בפיו הן שיני זהב. לפני שנים, נפלו כל שיניו של אדי אמזל מפיו, בעקבות טיפול מסויים באגרופים קשים. (אגב, האם בשעת כתיבה על "גולדמילכן" שלו כיוון גינתר גראס מבט מבודח לעבר גולדמונד של הרמאן הסה, מבט שאין בו הרבה מן החיבה?) גם לוואלטר מאטרן, זאת יש לדעת, מזכרת מן המלחמה, לא רק לבראוקסל הזלוף אמזל. וואלטר מאטרן צולע מעט ברגלו השמאלית, צליעה שאינה ניכרת כמעט, אך הולמת ביותר את בעליו של כלב שחור הנקרא

פלוטו. וכך, על-פי הזמנת בעל המכרה, מסיירים האדון וכלבו במפעל. זהו מכרה שאינו מייצר לא מתכות ולא מלח ולא פחם, כי אם משהו שאסור לכנותו בשם. ומאטרן אינו מתנגד כאשר בראוקסל לוקח את הכלב וממנה אותו לשומר העולם התחתון; פלוטו שוב לא יראה את אור השמש לעולם, וכך נאה וכך יאה לו.

מן הנאמר עד כה עלול אולי להיווצר הרושם, כי מרביתם של חמש מאות עמוד הרומאן "שנות כלב" דנים בשושלת שחורה של כלבי רועים; אך אין הדבר כן. "שנות כלב", כמו "פח התוף" הוא רומאן אפי, בעל גודש בלתי נדלה כמעט של נושאים, תיאורים, דמויות, סמלים. הספר מסתיים בחזון אפוקליפטי מאיים, הלוא הוא תיאור המכרה שאינו אלא הגהינום. כאן גם המקום להתעכב על נקודה חשובה: אדי אמזל אינו דומה מכל וכל לדמויות היהודים המופיעים בספרי היינריך בל, למשל, וכן עוד סופרים גרמנים מודרניים כגון גינתר איך, אלפרד אנדרש, ועוד. היהודים בספריו של בל הם פאסיביים. אשמתם המוסרית של הגרמנים עצמם היא המעניינת את בל; היהודי הוא נשוא ולא נושא. ואילו אדי אמזל הוא דמות מרכזית ב"שנות כלב" והוא פעיל ביותר. כאשר נולד אדי אמזל אחזה אימה את כל הציפורים, והן נסו בלהקות גדולות. אדי (אדוארד) עתיד היה לעצב דחלילים אשר טרם היו כמוהם; דחלילים הזורעים זוועה בלב כל ציפור. אגב, אדוארד נטבל כחוק; אביו, אשר נפל במערכה חדשים לפני הולדת הבן, בשנה השלישית למלחמת העולם הראשונה, היה מבקר קבוע בכנסיה; אך מי טבילה רבים לא ישטפו את המוצא היהודי, לבטח לא בימי הפאר של הרייך השלישי. אדי, בן האלמנה, מעצב דחלילים; הדחלילים הם סמל התקופה, כשם שכלב הרועים השחור של ידידו של אדי, מאטרן, הוא סמל התקופה. אדי אמזל מגיש להם לבני האדם את תמונתם בראי מעוות; הוא מתבונן בהם בהכרח מלמעלה למטה, שאם לא לא יכול היה לעצבם כדחלילים; מכאן גם ההתנגשות הרצינית שלו עם וואלטר מאטרן, ידידו משכבר בימים, התנגשות שאינה מועילה לשינוי של אדי. גיבור מוזר אחר הוא יואכים מהלקה, הדמות המרכזית בנובלה "חתול ועכבר" כולו בגבולותיה של דנציג; וואת, משום שיואכים מוצא את מותו עוד בימי המלחמה. אגב, בספריו השונים על דנציג חוזר גראס ומוכיר את גיבוריו השונים. דמות מרכזית בספר אחד מוזכרת כבדרך אגב בדרך שולית בספר אחר; כך הופכת העלילה למהימנה יותר. גם וויליאם פאוקנר, למשל, השתמש בהצלחה רבה בטריק ספרותי זה. ליואכים מהלקה פיקה ענקית, העולה ויורדת, כאילו ניתנו לה חיים עצמאיים. זהו העכבר, המנסה להימלט מן החתול; החתול אינו אלא החברה, המכניעה

מי מפתח מהטבחית השחורה ?

כל חריג. יואכים מהלקה מנסה להסתיר את הפיקה. בחורף הוא כרך צעיף של צמר על צווארו. בקיץ הוא תולה על צווארו חפצים שונים בערבוביה בלתי משמחת: פותחן קופסאות, פותחן בקבוקים מסולסל, שרוכי נעלים, וכן מדליון של הבתולה הקדושה, על שרשרת כסף. יש להניח שהכללת הבתולה הקדושה בחברה תמוהה זו לא קנתה לגראס ידידים ומעריצים בחוגים מסויימים. במלחמה מתבלט מהלקה הצעיר במעשי גבורה. למעשי הגבורה שלו מטרה ברורה. משאת נפשו היא השגת צלב האבירים. את הצטיינות גבוהה הוא מבקש לתלות על גרוננו, כדי להסתיר אחת ולתמיד את חרפת הפיקה. אגב, היה לו למהלקה עוד אבר גופני מסויים מפותח יתר על המידה: תכונה שהוכיחה את עצמה בכיבוש אשת המפקד. מהלקה זוכה בצלב האבירים, העיטור הגבוה ביותר. אולם כל הישגיו אינם עומדים לו כנגד החטול הרודפו נפש. החברה אינה אוהבת חריגים. היוקרה שמהלקה מבקש לעצמו אחר השגת העיטור, אינה ניתנת לו. הוא מבקש דווקא להופיע כאורח כבוד בפני תלמידי אותה גימנסיה, בה למד. המנהל מסרב, ומהלקה הגדול אינו מסוגל לשאת זאת. אוסקאר מאצראט ביקש לו מיפלט בחיק סבתו ובהיק האדמה. מהלקה ביקש לו מיפלט בחיק הים. בנעוריו התמחה בצלילה, מעל סיפונה של אניה מלחמה שקועה למחצה. בפעם האחרונה, כאשר אנו שומעים עליו, שוב אינו עולה מן המים. אולי בקרקע הים ינחו בשלום גם העכבר וגם החתול. גם הדמות המרכזית ב"הרדמה מקומית" מוצאה מדנציג. סטרוש, מורה לגרמנית ולהיסטוריה, כבן ארבעים, זוכר לעיתים את עלומיו בעיר דנציג. אולם זהו רקע רחוק בלבד. מקום ההתרחשות הפעם גרמניה של מחצית שנות החמישים.

בשעתו היה סטרוש, שנתכנה באותו עבר רחוק סטורטבקר, מנהיג כנופית נערים בדנציג. הוא מוזכר (בתור שכזה) בהרחבה ב"תוף הפח". סטרוש המבוגר אינו עולה בקנה אחד עם הזכרונות על סטורטבקר הנער — או אולי כל מפעליו של סטורטבקר, כולל ההיכרות עם הגמד אוסקאר, לא היו אלא חזיון תעתועים? עתה הגיע תורם של גיבורים שהיו צעירים בימי המלחמה להאבק בתורם הם בצעירים של שנות החמישים. סטרוש מנסה ליצור קשר עם תלמידיו, להניא אותם ממעשים קיצוניים. גראס הפך והפך בנושא. הוא כתב גם מחזה עם אותן דמויות ראשיות ואותה דילמה. אך אין ב"הרדמה מקומית" אותה צבעוניות עזה של "תוף הפח" ו"שנות כלב" ו"חתול ועכבר". וגם אין בו אותה מאגיה שחורה — ואני משתמשת במינוח במלוא הרצינות, על אף שברור לי כי בתקופה ראציונל-נאליסטית כשלנו אין הוא פופולארי ביותר.

גינתר גראס מתאר עולם אבסורדי. הרבה מן המתרחש בעולם זה נוגד

את השכל הישר. אולם, האם לא היינו עדים בתקופתנו לארועים רבים הנוגדים את השכל הישר? בעולם בו היטלר יכול להתמנות לקאנצלר ולשלוט באומה הנחשבת לנאורה — יכול אוסקאר מאצראט לסרב לגדול; ולא עוד, אלא שסירובו לגדול הוא מעשה נכון והגיוני. אם הכלב נסיך בילה ימים רבים במחיצת הפיהרר, נאה לו מקומו בגהיגום. תקופה הממציאה מחנות ריכוז פניה כפני דחליל, וצודק אדי אמזל כאשר הוא מכוון את כושר העיצוב שלו בכיוון זה. וללא ספק, מטרידים גיבוריו השונים והמשונים של גראס את הקורא — ולזאת נועדו.

יוני, 1973

הערות

1. Günter Grass : Noch zehn Minuten bis Buffalo, 1957.
2. Günter Grass : Hochwasser, 1957.
4. Günter Grass : 32 Zähne, 1958.
5. Günter Grass : Die Blechtrommel, 1959.
6. Günter Grass : Katz und Maus, 1961.
7. Günter Grass : Hundejahre, 1963.
8. Alfred Döblin : Berlin Alexanderplatz, 1929.
9. Günter Grass : Örtlich Betäubt, 1969.